

(Ö N É L E T R A J Z I R É S Z L E T 1 9 .)

100.

Haladtunk a legújabbban megjelölt célunk, Novi Pazar felé. Az ifjú megfigyelő vezette az autót, idősebb társa egyenes derékkal ült mellette. Tartása és szótlansága ünneptélyességet közvetített.

A tolmácsnő a lankás tájat nézte, bár az autóablak sűrűn bepárasodott. Bosszúsán törülgette egy kilátásnyi darabon.

Az az ötlet fogott talajt váratlanul az agyamban, hogy el kellene rejtenem igazi érzéseimet és gondolataimat.

Az efféle rejtőzködés férfias adottság, vagy inkább tanult tulajdonság. Délceg dölyf, kifejezéstelen arc és merev tekintet. Akár a Szfinx.

Előkelőbb olvasmányaimból ismertem ezt a pózt.

Ilyen álarc mögé bújni mindenestre ajánlott módja lehetett annak, hogy enyhén bejedit, csodálkozó ábrázatom eltűnjön, és értelmesebb lényem tükröződjék helyette.

Másrészt azt is menten beláttam, hogy ostoba buzgalom lenne bármiféle színészkedés. Teljesen jogos az elképedésem, hiszen olyasmit hallottam, ami tényleg elképesztő.

„Budapesten és Debrecenben ellenforradalmi felkelés tört ki, amit azonban a szovjet csapatok levertek.”

Értelmezhetetlen.

De valami csakugyan történhetett. Valami, aminek a szele ezer kilométer távolságból is elért hozzám, és módosította bulgáriai beágyazódásomat. Megváltoztak az úti célok, tilos a telefon használata, és ki tudja, mi következik még?

– Visszaadtam én az útlevelét? – kapta rám szemeit a tolmácsnő.

Keresni kezdtem belső zsebemben, megtaláltam s előhúztam.

A tolmácsnő gyors mozdulattal elvette, kinyitotta, belenézett, aztán kis retiküljébe dugta.

– Jobb helyen lesz nálam – mondta.

– Lehet, hogy le is tartóztatnak? – kérdeztem.

Kiérezte a nő a kérdésemben bujkáló malíciát.

– Munkatáborba viszik – felelte.

– Bulgáriában léteznek még koncentrációs táborok? – ámultam el.

– Léteznek. Ügyeljen rá, hogy ne használjon olyan kifejezéseket, amiket az elől ülők is érthetnek. Szükségtelen bevonni őket bizonyos témájú társalgásunkba.

– Márpedig én direkt meg akarom vitatni ezzel az elől ülő, gyapjas komámmal, hogy miképpen foglaljunk állást a Pesten történeletről! Mindig tudunk egymásnak újat mondani.

– Erről bajosan beszélhetne vele. Nem tud a dologról.

– Nem olvas újságot?

- Nem adtak hírt az újságok.
- Az meg hogy lehet?
- Úgy gondolják a döntéshozók, hogy fölöslegesen keltene izgalmat az esemény országos pertraktálása.

- Hallgatási tilalom van Bulgáriában a magyar eseményekről?
- Addig, amíg ezt fel nem oldják a döntéshozók.
- És maga hol kapott olyan bőséges tájékoztatást, hogy nekem is jut belőle?
- Bizonyos munkaszervezethez tartozom, amelynek megvan a maga hierarchiája. Mindenki éppen annyit tud, amennyit tudnia kell, hogy a munkáját jól végezhesse.

Hirtelen olyan érzésem támadt, mintha most égett volna körmömig a cigaret-tám. Körbe is lestem, hogy merre látok hamutartót, de mindet kiszerezték az autóból.

Fél éve hagytam abba a cigarettázást, kisebb részben egészségügyi, nagyobb részben anyagi okokból.

Fejszámolással kiderítettem, hogy fél év az hat hónap, tovább aprítva száznyolc-nan nap. Ha napi huszonöt darabbal kalkulálok, akkor négyezer-ötszázat nem szív-tam el azóta, vagyis megtakarítottam ez által: na, mennyit is?

Soha nem derült ki, mert éppen úgy filléres gondjaim voltak, mint azelőtt.

A dohányzás ártalmosságával foglalkozók állítják, hogy a cigaretta elhagyását követően már egy éven belül felére csökken az infarktus veszélye. Ezek szerint én még csak huszonöt százalékgig jutottam.

Itt meg is állok. Nem akarok egészségesebb lenni.

Vad vágyat éreztem, hogy rágyújtsak.

- Maga soha nem dohányzott? - kérdeztem a tolmácsnőt azzal a szándékkal, hogy előtérbe helyezzem a témát, és ameddig lehet, ott is tartsam.

- Tubákoltam - válaszolt felderülő mosollyal. - Miért kérdezi?

- Egyszer már leszoktam a dohányzásról, de most megint rá tudnék gyújtani. Szenvedek a hiányától. Tizennégy éves koromban kezdtem és tizenkét éven át meg-szakítás nélkül füstöltem. Gondolhatja, mennyire összenőtt velem a szokás.

Elöl is figyelni kezdtek. Közelebb hajoltam a tolmácsnőhöz.

- Mi az, hogy tubákolás?

- Dohányport szippantani.

- Miért szippantott?

- Jelentkező asztmám ellen ajánlották. Azon kívül elegáns mozdulatokkal járt és nagyon szép tubákosszelencét kaptam a férjemtől. Tetszett a játék. Előző száza-dokban mánia volt a tubákolás egész Európa arisztokráciája köreiben. Egy idő után tele lett a házunk szelencékkel, mert a férjem valamennyi üzleti útjáról tubákossze-lencét hozott nekem ajándékba.

- Az én nagyapám pipázott.

- A tubákolás után aztán pipázott az arisztokrácia is, de az köpködéssel járt, ezért áttértek a szivarra.

- Nagyapám bagózott is. Rágta a dohánylevelet.

- Különféle növényi levelek rágása sokféle divatozik.

- Tudta azt maga, hogy Kolumbusz Kristóf volt az első, aki dohányfüstöt eregető személyeket látott?

- Nem tudtam.

Püspökladányi úri gyerekeknél föllelhető indiános olvasnivalókból származott a tudásom, de nem árultam el.

- Cserép anyagú, olcsó pipája volt nagyapámnak – folytattam a mindinkább kellemesnek tetsző téma tárgyalását. – A húsz centi hosszúságú szárat ő faragta bele. Éppen úgy a mestergerendán tartotta leveles dohányát, mint „A puszta télen” című Petőfi-vers szereplője. Biztosan tanulta maga is ezt a verset, ha magyar iskolába járt. Az asztal sarkára tett dohányvágó deszkán vágta meg nagyapám, aztán a dohányzacskóba söpörte, amit én készítettem egyik disznóvágáskor a levágott hízó húgyhólyagjából. A néprajzban járatos Dorogi tanító úrtól tanultam.

Nem folytattam a hangos beszédet, de emlékeztem, hogy nevének kezdőbetűit maga véste réz-öngyújtójára analfabéta nagyapám, és mosolygott a szeme sarka, valahányszor erre a remekműre nézett.

Petőfi Sándor vers-alakjától eltérően csizmája szára helyett inge nyakába dugta pipáját, amikor nem szívta. Szárával lefelé a tarkójánál szorította begombolt inge alá. Pihenéskor, ha szélvédett helyre húzódnak, elővette, megtömte és meggyújtotta. Eloltás, kitisztítás után vissza az ingnyak alá, és lehetett folytatni akár szabadban, akár zárt helyen a hajladozással, testi erő megfeszítésével végzendő paraszti tennivalót – a pipa kéznél maradt.

- Ledöntötték Sztálin szobrát? – fordultam a tolmácsnőhöz.

- Azt mondják – vontam meg a vállát.

- Úgy képzeli, hogy valakik arra jártak és hirtelen felindulásból, vagy véletlenségből egyszer csak ledöntötték?

- Semmit nem képzelek, csak elmondtam magának, amit nekem is mondtak.

- Sokszor láttam azt a szobrot, álltam a tövében. Vasból, vagy inkább acélból öntött monstrum, amit szakemberek összehangolt munkájával és gépekkel emelhettek a helyére. Nem lehetett csak úgy lepöccenteni onnan.

- Lényeg, hogy ledöntötték.

Ez úgy hangzott, mintha sikerként nyugtázta volna a tény s felbosszantott vele. Nem sok teret adhattam azonban közéleti mérgemnek, mert másfajta izgalom hatalmasodott el a tudatomon. Valóságos lövedékként vágódott ugyanis agyamba, amint kiejtette imént a „férjem” szót. És ez a szó ott égett minden idegsejtemben azóta, mert nem tudtam elemészteni.

Férje?

Esetleg ma is van?

Miképpen élhettünk egy héten át bizalmas közelségben, anélkül, hogy erről szó esett volna?

Ha titkolni akarta, miért fedte most fel?

Új minőséget akar adni együtt utazásunknak?

Amint felmerültek, azonnal elenyésztek ezek a kérdések is. Homályos szégyenérzet futott át rajtam, amiért ebbe az irányba kalandoztak gondolataim egyáltalán. Hogyan mérhető össze privát kapcsolatunk akármilyen újszülött mozzanata azzal, ami az országom és a közöttem lévő viszonyban bekövetkezett?

Attól kapott igazán új minőséget a helyzetem, hogy valami nagyon fontos változás történt Magyarországon!

Erre kellene összpontosítanom, ezt kellene értenem és megértenem!

Annyira magamba mélyedtem s bizonyára el is komorodtam, hogy egy idő után aggodalommal szólt rám a tolmácsnő:

– Are you all right?

Bólogattam, hogy jól vagyok, de azért nem egészen leplezhető izgalom vibrált a hangomban. Elkértem kis úti térképét és mohón vizsgálni kezdtem. Pár pillanatig Magyarországot bámultam, de azután utazásunk helyszínére lapoztam.

– Mért megyünk visszafelé? – kérdeztem a térképre meredve és igazán meghökkenve. – Mért nem Szófia felé haladunk?

Kikapta kezemből a térképet a tolmácsnő, s amíg a helyére dugta, ideges nevetéssel magyarázta, hogy az ő hibájából kényszerülünk erre a kis kitérőre. Alig néhányszor tíz kilométer, de megéri, mert Novi Pazar nagyon szép hely. Benne volt az eredeti tervünkben is, csak ő rosszul navigálta a sofőröket, azért kell most pótlólag oda utaznunk. Azután már valóban azon a vonalon haladunk, amit az előbb ismer-tett.

101.

Bizonyosra vettem, hogy Novi Pazar csak alibi kitérő. Hosszabbítják általa Bulgáriában kerin-gésemet, mert még nincsen róla döntés, hogy mi történjek velem, ha Szófiába érek?

Fejtöréseket okozhatok valakiknek.

Ez a gondolat kaján derűt röppentett szét idegeimben. Lám csak, kényszerűen bár, de megnövekedett a rangom a korábbi napoké-hoz képest!

Az enyhe jókedv azonban hamar elillant.

Az otthoniakra zúduló, ismeretlen veszedelmek özönlötték el képzeletemet.

Mi van például Tuli Jóska kollegámmal, akivel hatalmasat ittunk az engem búcsúztató estünkön, a frissen megnyílt Bajkál nevű mulatóban?

Meg a többiekkel a Szabad Föld szerkesztőségében?

Mi van a Szabad Nép székház emeleti étkezőjében Pándi Pállal, Tardos Tiborral?

Mi történik Devecseri Gáborral, s más, ismerősi körömbe tartozó művésszel? A volt népi kollégistákkal? Az egész reformkommunista értelmiséggel, ahogyan a tolmácsnő összefoglalóan megnevezte a vétkesek armadáját.

Akik együtt szervezték és vezették a tüntetést, amelynek során elfoglalták a rádiót, kimetszték a zászlóból a címet, ledöntötték Sztálin szobrát. Nagy szelet kapott és dagad a vitorlájuk.

De leverte őket a szovjet hadsereg.

Ez hogyan zajlott?

És azután mi lett?

Közelítően sem rajzolódtott fel képzeletem vetítővásznára, hogy miképpen történik otthon a történelem, de a tolmácsnő által közvetített brosúra szöveget azonnal elutasítottam. Valamely központi helyen, mindenkinek kötelező elhívésre szólóan formázott híradásnak véltem, ami ezer más leírással volna helyettesíthető, ha teret kaphatnának azok a más leírások is.

– Mehr und mehr, seiner selbst nicht machtig sein – szólott rám a tolmácsnő, mintha azt mondaná ijesztésként, hogy: bakk! Holott úgy szólott német szövege: „Hovatovább nem bír magával”.

S még magyarabbra úgy is fordíthattam: ne engedje már, hogy ennyire maga alá teperje a kétségbeesés!

Okos nő volt, eléggé ismert is már ahhoz, hogy közelítően sejdítse látható töprengésemnek akár a tárgyát.

Ehhez a tárgyhöz azonban nem engedtem közel. Mi értelme lenne vitába bocsátkoznunk? A valóságot ő sem ismeri, a valóságot helyettesítő hivatalos bolgár véleményről meg semmi értelme agyalni.

Arra kértem, tegye lehetővé, hogy Novi Pazarban cigarettát vásárolhassak.

Voltak érvei a dohányzás ellenében, de nem vitte túlzásba. Abban egyeztünk meg, hogy az autóban nem gyújtok rá és általában mellőzöm a füstölést az ő társaságában.

Mohó várakozással figyeltem az idő múlását, aminek egy pontján majd tüdőre szippanthatok néhány isteni slukkot!

Annyira javult kedélyállapotom, hogy csevegő módban hoztam szóba házasságát, aminek hallatán pedig az imént még összereztem. Most sem a kérdésem formája, sem tónusa nem árulták el, hogy a legcsekélyebb érzelmi érintettségem hordozói lennének. A tolmácsnő azonban vagy nem hitte ezt, és korábbi megfigyeléseire emlékezve tartott tőle, hogy túlságos izgalomba jövök házassági meséje hallatán, vagy hirtelen jött gyanúja szerint őt magát zaklatta volna fel a história. Nem akart beszélni róla.

– Nagyon bonyolult – mondta kitérően. – Halljuk előbb a magáét. Magának is jobb lesz a múltra koncentrálni most, nem pedig a jelenrel foglalkoznia.

Ez a múltba hívó ajánlata megint visszarántott a jelenbe.

Anyám jutott eszembe.

Falun élő rokonaim némelyikének arca is fel-felvillant. Ők nem a revizionista értelmiség részei, talán meg sem határozható, hogy a társadalomnak milyen társult tagjai – velük mi történik?

Avagy miként alakulnak napjai budapesti háziasszonyomnak, a magyarnóta-énekesnek? Nála hagytam párttagkönyvem, mert azt szigorúan tilos volt külföldre vinni. Két kezébe fogta, dús keblére szorította és Istenre esküdött, hogy nagyon vigyáz majd rá, de tudja róla, hogy ezért jutalom jár. Pajzán fények csillantak zsírpárnákba ágyazott kék szemeiben, táncoltak arcán a gríberlik és pusztit kért előlégben.

Ez az emlék mosolyra ingerelt. A tolmácsnőt meg felvillanyozta a közlés.

Tudomásomra hozta, hogy mától exkluzív missziót vállal magára velem kapcsolatban. Lelki vezetőmként is kíván tevékenykedni.

Nem szabadulhattam a gyanútól, hogy speciális képzést kapott a shumeni pártirodán, vagy azzal kapcsolatos intézményben, abban a nagy házban, amelynek a parkolójába feltűnően sok autó érkezett ma délelőtt. A magyar politikai földrengés hullámai verődtek ide s ebből következően zajlottak sürgős intézkedések. Terítették a megfelelő értelmi szintekre mindenekelőtt azt, hogy mit kell gondolni, meg azt, hogy miképpen kell másokkal is ugyanazt gondolkodtatni!

Takaros formában és higgadt hangnemben magyarázta a tolmácsnő, hogy óvni és működtetni kell szellemi, meg lelki energiáinkat a hátralévő időben, hogy károsodás nélkül vészeljük át az utazás maradékát s inkább a begyűjthető szépségekre fordítsuk figyelmünket bulgáriai tartózkodásom folyamán.

– Arccal a pozitív teorémák felé! – rikkantottam és emlékeztettem burgaszi buzgalmára, amikor azt tanácsolta, hogy a tengerészek tisztiklubjában tartandó esetleges előadásom során ne csupán a negatívumokat soroljam Magyarországról, hanem inkább ellenkezőleg. – Most mit ajánlana?

Megint kerülte az egyenes választ. Szigorúvá lett, és felhívta a figyelmemet, hogy Burgasz emlegetése ürügyén legjobb lenne, ha írásban számolnék be az általam hitelesnek nyilvánított balesetről, vagy nevezzem, aminek akarom. Minél előbb írjam le, amit igaznak vélek, és ő eljuttatja a szervekhez, meggyőzve őket, hogy hagyjanak békén a továbbiakban.

Hangoskodásomra elől is felfigyeltek. Az ifjabb ember, aki a kormány mögött ült, éppen csak belebámult a visszapillantó tükörbe, az idősebb teljes testével hátrafordult s felvonta a szemöldökét. Ahhoz hasonlított arckifejezése, mint amikor az országúti reggelizőasztalok mellett ácsorogva, söröskorsója mögül bandzsított rám.

Töprengőnek találtam tekintetét akkor is, most is. Föltehetően ő is kapott valamilyen tájékoztatást a magyar eseményről és megpróbálja bemérni, hogy miképpen kell ezek után formálnia hozzám való viszonyát?

Amint átsuhant rajtam ez a feltevés, megsajnáltam a magasra vont szemöldökű férfiút. Megérintettem a vállát, és félig lehunyva szememet, halkán, de érzéssel énekelni kezdtem a Burgasz és Várna közötti utunkon sokszor harsogott, vagy dúdolt dalt:

„A folyónál állt Dunnyuska, Dunnyuska-a Dunnyuska
Alkudott épp egy csónakra, csónakra-a, csónakra.”

Itt megálltam, de átvette és oroszul folytatta a gyönyörű sort az ifjú sofőr, amely sor magyarul úgy szól:

„Sűrű az erdő, nap sose járja, nem szól benne csa-a-lo-o-gány.”
Utána mély csend lett.

A töprengő férfiúval összeakasztottuk a tekintetünket s pillanatokra így maradtunk. Ő kezdett engedni merev tartásából. Elfordult, az utat nézte, azután megint felém fordult félig s mondani kezdett valamit, amit csak nagy késéssel fordított a tolmácsnő.

– Hát, látja, most majdnem megfogott ez az ember. Nem könnyű magyarul kifejezni, amiről motyog. Olyasmi, hogy jó dolog, ha méltányolni tudjuk valakinek a fájdalmát is, ha annyira közelinek tartjuk az illetőt, hogy a fájdalmát is megkalkulozzuk, ámbár annak a fájdalomnak a forrása idegen tőlünk. Vagy efféle. Meg azt is mondja, hogy létezik olyan fenoména, ami minden határon felül összekapcsolja

az érzéseket. Szóval filózik az öregfiú. Nem is rossz, amit kapizsgál. Megdicsérem érte.

Előrekiáltott valamit, mire a „filozófus” a levegőbe csapott. Úgy fogtam fel, hogy megjátszott sértettséggel hátrított el egy titkon jóleső méltatást. A tolmácsnő szerint viszont azt jelentette a pimasz mozdulat, hogy „Bolond lyukból bolond szél fú!”.

Ennek a vaktában született önironikus, egyben tréfás megfejtésnek az ellenére, vagy örömeire visítva nevetett fel a hölgy, mire mindnyájan hahotázni kezdtünk.

Bizonyos felszabadultság önkéntelen és visszafojthatatlan kifejeződése volt ez mindenki részéről.

Az átélt napok viszontagságai nem egyformán hagyták rajtunk lenyomataikat, de jó együttessé formáltak bennünket.

Főképpen burgaszi balesetem kovácsolt össze engem a „fiúkkal”.

Véres volt a fejem, amikor felfedeztek szállodai szobámban. A tolmácsnő akkor, és még két napig, az éppen Burgaszban összeült német és bolgár haditengerészeti vezetők tanácskozásán tolmácsolódott, vagyis értesíteni sem lehetett helyzetemről. A kórházi ellátásom idején, meg a rendőrségi zaklatások során a fiúknak kellett helytállni. S ők szállítottak végül Burgaszból Várnába, akár a hímes tojást. Annak a boldog utazásnak alkalmával tanultuk el egymástól az összes nemzetközi dalt, amely lélektől lélekig közvetítette mondanivalóinkat, anélkül, hogy ismertük volna egymás anyanyelvét.

Zakóm ujjával gyorsan megdörzsöltem párásodó szemeimet.

– Jawohl! Jawohl! – ismételte nagy hangon a tolmácsnő. – Van fájdalom és balszerencse, amit az értelem elfogad, de a szív igenis irtózik.

Süteményes dobozt emelt a térdére. Erősen ajánlotta is, hogy fogyasszunk, mert Novi Pazarban nem tölthetünk időt étkezéssel, hanem rövid séta után irány Targoviste. Ott aztán majd nagyot vacsorázunk!

– És magát is megdicsérem – fordult hozzám, bekapva egyet a süteményekből. – Jól teszi, ha barátkozik a fiúkkal. Kicsit hangos volt a nótájuk, de meghatóan szólt. Jawohl! Nem szabad engednünk, hogy elhatalmasodjék rajtunk a sadness, a szomorúság, a bánat. Nincs rá szükség, hogy más bajaink mellett a sadness-t is magunkra vegyük.

Lelkesülten kínálta süteményeit, meg elképzeléseit arról, hogy úgynevezett bedtime-story-kat adunk majd elő egymásnak, ami elbeszélőnek és hallgatónak egyaránt kellemes és igényes időtöltés.

Elvigyorodtam, amint agyamig ért az angolról magyarra fordítás, de a tolmácsnő gyorsan figyelmeztetett, hogy semmi félreértés: nem gyerekmeséket, hanem igaz történeteket fogalmazunk egymás számára. És nem ágyban fekvé, hanem utazás közben adjuk elő, hogy jobban teljék az idő.

Közeledtünk a városhoz. A tolmácsnő tárgyalt valamit a fiúkkal, a végén hozzám fordult, és idősebbik sofőrünk felé bökött állával.

– Filozófus elvtársunk nincs elragadtatva a bedtime-storyk ötletétől. Szerinte szóltanul is jól telik az élet az ágyban. Jópofa, mi?

Óratorony, törökfürdő, kolostor lettek volna az elsősorban ajánlott idegenforgalmi érdekességek, de jobban vonzott az eszpresszó, amelyben jó kávé és filteres cigarettát is lehetett kapni.

Egész kartonnal vásároltam s egy szátra rögtön rágyújtottam, ügyelve, hogy ne füstöljem össze a tolmácsnőt.

A fiúk benzinért mentek, mi pedig sétába kezdünk a turistákat csábító csinos, imitt-amott egyenesen csicsás városközpontban.

– We don't know what fortune has in store for us – mondta a tolmácsnő. Mielőtt lefordította, pergő nyelven közölte, hogy feltevése szerint sokkal többet értek angolul, mint amennyit bevallok. S ez a látszat azért van, mert kényelmességre, még inkább: lustaságra vagyok hajlamos, továbbá figyelmetlenségre, amivel őt kifejezetten zsenírozom időnként. Az iménti szöveg pedig azt jelenti magyarul, hogy nem tudhatjuk, mit tartogt számunkra a szerencse.

Rosszul érintett zsémbeskedése, ami már-már kötekedésnek is felfogható volt. Nem kívántam azonban visszavágni, mert féltettem a cigarettázás kéjes hangulatát. Éppen tizenkét éves korom emléke villant fel bennem, amikor első cigarettánkat szívtuk Varga Gyuszi barátommal. Száraz tyúkrágyát csavartunk újságpapírba, ami lángra kapott amint meggyújtottuk, de azért némi füstöt is nyeltünk és az egész attrakció kiválóan alkalmas volt arra, hogy kérkedjünk vele a magunk köreiben.

Ehhez a történethez társult az igazi első cigaretta metamorfózisa, amit meg is írtam egy novellában, és az meg is jelent az Új Hang című folyóiratban, amit akkor egy Fekete Sándor nevű szerkesztett.

Családunk legrangosabb, mert legerősebb, meg legerőszakosabb tagjával, Ferenc bátyámmal, anyám bátyjával arattunk 1945-ben, a földosztáskor kapott új földünkön. Bátyám kaszált, én a marokszedője voltam. Egyik pihenő alkalmával cigarettát sodort magának, aztán felém nyújtotta a dóznit és azt mondta: „Gyújtsunk rá, fiam!”.

A felnőtté avatás gesztusa lehetett részéről ez a mozdulat, de visszaemlékezéseim során akként is gazdagodott, ünnepélyesedett az esemény, hogy hitem szerint békülés támadt a lelkében. Általános baja volt velem, hogy ételpusztító fattyúként léteztem nagyapámék családjában s az ebből fakadó ellenérzése szelídült csöppet, amikor jogot adott, hogy rágyújtsak.

Kitűnt, hogy nem zsémbeskedik a tolmácsnő, hanem feltörő örömeinek adott kifejezést, amikor játékosan megdorgált angol-ügyben. Olyan intézményt fedezett fel, amelyet igazán a szerencse hozott utunkba, mert éppen erre volt szükségünk, elsősorban énnékem.

Csilingelő ajtón léptünk be egy tarka intézménybe, amely a tolmácsnő magyarázata szerint úri és hölgyfodrászat, manikűrös és pedikűrös, továbbá meghatározott kirurgusi, tehát sebészeti szolgáltatást is vállalnak és végeznek.

A tennivalók megtárgyalása után megborotválták a képemet, majd a kötéseket is lecserélték a fejemen. A keresztben-kasban feltekert gézek helyett két angoltapaszt ragasztottak gyógyuló koponyámra. Megcsinosították a burgaszi kórházban összebarmolt frizurámat is.

A tolmácsnő örvendezve magasztalta új külsőmet. Hevesen tiltakozott, amikor pénzem után kotorásztam és erősködtem, hogy állni akarom a ceheet.

– Mind your own business – emelte fel figyelmeztetőn az ujját, és felvilágosított, hogy az efféle költségek a vendéglátó országot terhelik. Törődjek a magam dolgával.

Jó visszhangra lelt bennem a figyelmeztetés. Nagypipájú ajánlkozásom közben éppenséggel arra gondoltam, hogy tervet kellene készítenem zsebpénzem felhasználásáról. Tanácsolták Pesten, hogy semmit se őrizzek meg a bolgár valutából, mert nem jegyzik a nemzetközi pénzpiacon, ámde saját működési területén mégis jó hasznát vehetem, ha ésszerűen költöm el.

Egy hétig még vendégként élek Bulgáriában, és jól jön, hogy túpénzem is van hozzá. Ha vendéglátóim tanácsára, vagy egyetértésével valóban maradok Bulgáriában, akkor nyilván kapok majd valami munkakört, meg rendes fizetséget.

Az lesz a jövőm egyik változata.

Jelenlegi eszemmel ellenzem és kizártnak is tartom.

Már otthon megváltott vonatjegyem van Szófiából Belgrádon át Budapestre. Erre a vonatra mindenképpen felszállok október 31-én!

S hogy ezt követően milyen jövendő vár, azt meglátom, ha elérkezik.

Lehangolt a gondolat, hogy Magyarország és én külön költségvetésből gazdálkodunk mostantól. Nem látunk egymás zsebébe. Sejtelmem sincs arról, mekkora lehet az otthoni események bekerülési költsége országosan, amiképpen azt sem tudom, hogy mennyibe jön például nekem a Sztálin-szobor ledöntése – privátim?

Magyarországgal sodródok, a része vagyok.

103.

Targoviste felé haladva előadta a tolmácsnő, hogy a város háromszázötven kilométerre van Szófiától, északkeleti irányban, Várnától pedig százharminc kilométerre. Még néhány idegenvezetői adatot ismertetett, azután felkiáltott:

– És Bulgária egyik legnagyobb borüzeme is Targovistében van! Ha nem a legnagyobb! – Előrehajolt és a kocsit vezető, idősebb férfiú vállára csapott. – Így van-e, Penkó?

Felvillanyozott, hogy megtudhattam végre, melyik férfi útítársunk neve Penkó? És akkor a másiké, az ifjabbiké a Nikifor!

Addig ismétlem, amíg meg nem tanulom!

Penkó és Nikifor.

– Dá – dörmögte Penkó és az igenlő szóval ellentétes jelentésű, tagadó mozgást végzett a fejével, ahogyan azt már megfigyelhettem bolgár emberek szokásaként. Szótalan maradt és komorságot sugallt a tartása.

A tolmácsnő viszont lelkesen lobogott és kétszer is rám kacsintva biztosított, hogy feltétlenül ellátogatunk a borüzembe.

Udvarias, de kesernyés mosollyal fogadtam a hírt és hallgattam a további, remek adatokat a borüzemről és eyebeokról.

Az okozta váratlan és alig leplezhető rossz kedvemet, hogy nem tetszett a tolmácsnő vállveregető gesztusa. Önmaga miatt sem tetszett, de főként azért ingerelt, mert az én hasonló mozdulatomra emlékeztetett.

Arra, amikor én is a sofőr vállára tettem a kezemet és énekelni kezdtem a Dunynyuskát.

Nagy adag manír, megjátszott érzelgősség, hamisság, hazugság, cinizmus keveredett a mozdulatban, s mindabban, amit a jelenethez kötődve műveltem. Tartozéka

volt ilyenfajta viselkedésemnek valamennyi őszinteség is, a jellemző mégis az volt, hogy gúnyolódtam azokon, akiket sikerült meggyőzni őszinteségemről.

Gyalázatos képességem volt a mások becsapására, félrevezetésére irányuló manőverezés.

Annál inkább alávalóság volt ez az értelemmel-érzelemmel zsonglőrködő mutatvány, mert általam kedvelt emberekre is rászabadítottam. A Bulgária gyönyörű tájain velem utazó két férfiút például növekvő rokonszenvvel vettem tudomásul, mégis alanyai lehettek annak a hajlandóságomnak, hogy kifigurázzam őket.

Otthoni, mindennapos szellemi „ujgyakorlataim” közé tartozott, hogy a velem együtt a Szabad Föld szerkesztőségében dolgozó, és irántam odaadó barátsággal viseltető Tuli Józsefet szinte szünet nélkül szédítettem, ugrattam. S annál inkább kéjes volt számomra az efféle produkció, mennél többen lehettek szem- és fültanúi. Annál nagyobb volt a bezsebelhető elismerés, minél többeket mulattattam a kiszemelt áldozat rovására.

A kiszemelték rendszerint tájékozatlanabbak, általános értelemben tudatlanabbak és főképpen lassúbb eszűek voltak nálam, ezért lehettem sikeres szélhámoskodó velük szemben.

Megesett, hogy messzebb mentem az elfogadható határnál, átléptem olyan tilalmi zónát, aminek következtében akár meg is alázhattam valakit, vagy valakiket. Az ilyen bohóckodásomat utólag nagyon bántam, de ha új lehetőség kínálkozott, újra éltem vele.

Aztán megint a megbánás.

Folyamatosan jellemzője volt azonban viselkedésemnek, hogy több-kevesebb fölényeskedés, pökhendiség, nyegleség mindig utat tört magának az emberekkel való érintkezéseimben.

És ez jól megfért azzal a korábban említett hajlandóságommal, hogy működött bennem a mások megértése iránti készség, a jó szándékú felajánkozás, a kompromisszumok keresése és elfogadása.

Tudtam ezt is, azt is.

Ellenben annak, hogy miképpen fért meg bennem ez a többféleség, nem tudom bővebb magyarázatát adni.

Szóval nem tetszett, amikor vállon bökte a sofórt a tolmácsnő, mert az én bizalmaskodó, szemtelenkedő modoromra emlékeztetett a mozdulata. Lehet, sőt: bizonyos, hogy sem ő, sem a sofőr nem gondolt ilyesmire, én azonban szinte beleborzongtam a most már szégyenletesnek, gyalázatosnak vélt szemfényvesztésbe, abba, hogy hazug érzelmeket és gondolatokat sugallón vezettem félre másokat.

Erőszakkal téptem ki magam ebből a kellemetlen gondolatkörből, meg abból is, amibe a tolmácsnő próbált zárni a város nevezetességeit reklámozó szövegével.

– Engedje meg – vágtam közbe, – hogy felidézzem egy nagyszerű magyar értelmiségi jellemét és szellemét. Fekete Sándornak hívják s jelenleg a központi pártlapnak, a Szabad Népeknek a szerkesztőbizottsági tagja. Azért idézem ide, mert jelen volt és felszólt a június 27-én rendezett sajtóvitán. Azt mondta: „Most jöttem Moszkvából, egyenesen a Petőfi Körnek erre a gyűlésére. Barátaim javasolják, adjam elő, mit hoztam magammal. Azt láttam a Szovjetunióban, hogy a Sztálin-korszak utáni szocialista megújulás lendülettel halad előre. A jugoszlávok a munkásmozgalom ragyogó élcsapatát jelentik és azonosulnak velünk, magyarokkal a harcunkban. Ne-

künk is tennünk kell a magunkét. S a tennivaló éppen az, amit itt, jelenleg teszünk! Folytassuk!” Nagy tapsot kapott.

– Úgy emlegetik azt a sajtóvitát, mint ami nem volt hasznos – jegyezte meg a tolmácsnő.

– A Petőfi Kör csúcspontja volt! – replikáztam. – Hatezer magyar értelmiségi gondolkozott és vitázott együtt!

– Másnap Poznanban hetven halott. Felhívták a maga figyelmét erre a repülőtéren, miután Szófiába érkezett. Azért emlékszem rá, mert én fordítottam.

– Hamis és rosszhiszemű közvetlen összefüggést keresni a magyar, meg a lengyel események között.

Hosszasan rajtam tartotta szemét a hölgy, azután elfordult, előre nézett, és mintha önmagának beszélne, higgadtan, lassan mondta:

– Tegnapelőtt, vagyis október 22-én a Műszaki Egyetemhez csatlakozott a Petőfi Kör, a Műszaki Egyetem pedig az Írószövetséghez, amely lengyel szolidaritási korszorúást hirdetett október 23-ára, azaz tegnapra. Minden azzal kezdődött.

– Mi kezdődött?

– Az eseménysor, amelynek része a szobordöntés, meg a szovjet katonaság Budapestre vezénylése. Mindaz, ami ezek nyomán történt és történik e percben is Magyarországon.

– Mi történik e percben?

– Nem tudhatom az újabb részleteket. Holnap, vagy holnapután – esetleg.

– Azt honnan tudja, hogy bajcsinálásra szövetkezett az Írószövetség, a Petőfi Kör, meg a Műszaki Egyetem?

– Nem mondtam, hogy bajcsinálás, nem mondtam, hogy szövetkezett, csupán tényeket soroltam. – Elhallgatott, megint elfordult, úgy tetszett, mintha erősen töprenkedne, azután előbbi, csendes hangján mondta: – Nézze, én semmit nem akarok, nem is próbálok minősíteni. Az én dolgom, hogy a maga tolmácsa, kísérelje legyek Bulgáriában. Én csak tájékoztatom arról, ami Magyarországon történik. Természetesen több tény tudok, mint maga, jelenleg leginkább azért, mert maga átaludta az elmúlt két napot, én meg híreket hallgattam például a Szabad Európa Rádióból. És persze hivatalos tájékoztatókat is kapok, mert az együtt jár a munkámmal.

– Hol hallgatott maga Szabad Európát?

– Például a kórházban is, ahol az elmúlt két napon egészségi megfontolásból fekvődtem.

– Ígérte, hogy számomra is lehetővé teszi a rádióhallgatást.

– Amint módot lelünk rá.

– Azért említettem az előbb Fekete Sándort, hogy példával érzékeltessem a Petőfi Kör, meg az úgynevezett revizionista magyar értelmiség mintaszerű tevékenységét. A Magyarországon felhalmozódott bajok és gondok elhárítására, megoldására irányul minden törekvésük. Százával tudnék Fekete Sándorhoz hasonló, eszményi értelmiségit elősorolni! Maga meg azt mondja, hogy ellenforradalmárok, lázítók, gyűlöletkampányt folytatók, satöbbi.

Túlságosan hangossá lettem, a tolmácsnő meg hosszú ideig csöndben maradt. Én is halkán szólva kérdeztem, hogy mit hallott legutóbb a Szabad Európa Rádióban?

– Azt mondták: adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk.

- És előtte mit mondtak?

- Ismertették az eseményeket és kommentálták. Világszerte pozitívként kommentálják, hogy a magyarok fegyvert fogtak a Szovjetunió ellen. Dicsőséges tettek minősítik. A másik oldalon az ellenkezőjét mondják. Mindenki mondja a magáét. Nemsokára Targovistébe érkezünk, és ott remélhetőleg bővíthetjük az ismereteinket.

Szabadulni szerettem volna már az utazástól, a tolmácsnőtől, Bulgáriától, a bizonytalanságtól. Barátságtagalanná formálódtam egész lényemben s talán csak azért nem reagált rá a tolmácsnő, mert észre sem vette. Bizonyára ő is unt engem, de hát mitévő lehetett? Én voltam a munkája, fizetést kapott értem s a fizetésért meg kellett dolgoznom.

A tehetetlenség dühe fojtogatott, amiért úgy ugrott rám a 23-ai hír, hogy kezet sem emelhettem magam elé védekezésül. Belevágott a képembe.

Mi történik? Gyűlöli a magyar értelmiség aényt, hogy cinkossá lett politikai bűnökben, amelyekről nem is tudott? És hirtelenében szembesültek a hittel szolgált eszmék, meg a valóság? S ez a szembesülés lett a gyúanyag?

Miközben vannak, akiket nem vezeklési vágy, hanem vádaskodó harag vezérel, és most jóvá tévő, meg kártevő kommunisták vívják az eget Pesten?

Sok vitában vettem részt, de soha nem foglaltam állást ebben az ügyben sem egyik, sem a másik oldalon.

Hová húznék most, ha otthon lennék?

(folytatása következik)

